

Terra ignota

Gemma Gorga

reVersos

Terra ignota

Terra ignota

Gemma Gorga

«Llindar» de Noemí Montetes-Mairal y Laburta

reVersos

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions

Aula
Poètica
UB

Taula

Llindar. La cadència de la lentitud en la poesia de Gemma Gorga i José María Micó, <i>per Noemí Montetes-Mairal y Laburta</i>	9
---	---

TERRA IGNOTA

Això era i no era	21
-----------------------------	----

PLEC

Alquímia verbal	45
El barquer	46
Zenó de Cítium reflexiona en veu alta	47
I aleshores ella	48
Pedres	49
Semàntica i nutrició	51
Entrar en la nit	52
Fòsfor	53
Últimes reflexions abans d'apagar l'ordinador	54
El cel sobre Berlín	55
Sopar a l'Hotel Europa	56
Primavera	57
Boabdil	58
Text núm. 12 («Quan sona el despertador...»)	59
Text núm. 13 («Pesaven el cos uns minuts abans de morir...») . .	60
Text núm. 20 («La primera llum del dia...»).	61
Text núm. 39 («La inèrcia és una estranya propietat de la matèria...»)	62

Text núm. 41 («S'esquerda i finalment es trenca...»)	63
Quan fa dies que no plou	64
Aquelles taronges que menjàvem per Nadal	65
Poètica del fragment	66
Poble-sec	67
Ègloga segona	68
Lepidòpters	69
Filosofia mineral	70
Fulgor	71
Harmonia	72
Mentre érem al cor del bosc	73
Una incursió al centre de Delhi...	74
Del milió de coses que esdevenen...	74
Sento debilitat pels quadres on apareixen persones llegint...	75
M'agraden els terrats...	76
L'estructura defectuosa de la realitat	78
Pampallugues nocturnes	79
Estudi de l'herba núm. 7	80
Procedència dels textos	81

Llindar

La cadència de la lentitud en la poesia de Gemma Gorga i José María Micó

Andando.

Mi corazón ya es remanso;

ya soy lo que me está esperando.

JUAN RAMÓN JIMÉNEZ,

Baladas de primavera (1907)

L'evangeli segons sant Joan afirma que el principi de tot va ser el Verb, que el Verb era amb Déu, i que el Verb era Déu. Si anem més enrere, fins al Gènesi, s'hi indica que Déu creà totes les coses anomenant-les, perquè el Verb i Déu eren anteriors a qualsevol altra cosa. Ara bé, si deixem la cultura judeocristiana i ens endinsem en altres tradicions mítiques, constatarem que el relat en ocasions varia, i a l'inici de tot no només hi eren Déu i la Paraula, sinó que també hi havia el Cant. Segons el Gènesi dels indis piaroa de l'Amazònia veneçolana, la primera divinitat va néixer amb les paraules, amb les paraules del cant; pels inuits, les cançons són pensaments cantats amb l'alè quan amb la parla normal no n'hi ha prou; pels pigmeus del Zaire, destruir el cant equival a destruir-se a si mateix.¹

Des de l'origen del temps, i arreu, paraula i música han anat de bracet, compassades. Perquè per bastir un poema cal sentir com respira dins seu la música callada de les paraules, aquell cant que planava damunt les aigües quan Déu va crear la llum, i la terra, i el cel.

1 Vegeu: PRADA, José Manuel de. «La poesía y el canto en la tradición de los pueblos sin escritura», *Rosa cúbica*, núms. 9, 10 i 11, Barcelona, primavera de 1993, pp. 109-123.

I la lira. I la llengua prodigiosa dels ocells.

La crítica ha vinculat l'obra poètica de Gemma Gorga i de José María Micó a estètiques diferents, en alguns casos fins i tot contraposades, però tot sovint les classificacions no responen a la complexa realitat de la creació literària. Perquè l'estètica de Gemma Gorga *a priori* pot semblar abstracta, conceptual, però en realitat la poeta fonamenta la seva recerca lírica en l'ara i en l'aquí, en allò que és tangible, palpable, per poder atansar-s'hi i penetrar en el que és essencial a través de les coses. Si fa no fa, just el que també podem trobar en l'obra de José María Micó. Tots dos conceben l'escriptura poètica com una via bàsica d'aprofundiment en la coneixença de la realitat, de si mateixos, de tot el que els envolta i els sosté.

I amb el poema, sempre, el cant. La veu dels mots feta música. Una música que ha acompanyat l'obra de la Gemma i del José María, des de l'inici. La simfonia a ulls clucs d'uns versos escrits per formar part de l'instant, però també per acompanyar-nos sempre. Així, a «Alquímia verbal», dins *Ocellania* (1997), de Gemma Gorga, llegim:

Del fang en faig paraula que perdura.
Del fang, de l'aigua i de la realitat
esberlada que lentament madura
a l'ombra del mot que el llavi ha cantat.²

Unes pàgines enrere, la poeta havia assajat un cant clarament lligat amb la tradició popular medieval, però també amb la lírica oriental, de versos curts, essencials:

El meu cant és fugisser
com un rastre de gaseles.

2 GORGA, Gemma. «Alquímia verbal», dins *Ocellania*, Barcelona, Parsifal, 1997, p. 57.

Com un rastre de gaselles
neix de la nit
i a la nit
retorna.

Com un rastre de gaselles.
Així el meu cant,
alat i breu.
(1997: 52)

José María Micó, que a hores d'ara se sent tan atret i captivat per l'escriptura com per la música (un dels seus llibres preferits, i més entranyats en el seu ésser líric, és, indubtablement, *Letras para cantar*, 1997), ha explicat en diverses ocasions —i especialment a «El equilibrio imposible»,³ un llarg text de reflexió metapoètica de gran interès— que la seva primera vocació va ser la música, i que l'una no té sentit sense l'altra: «La poesía es el lugar en el que se encuentran la palabra, el pensamiento y la música. Lo demás es accesorio [...]. Sigo creyendo que [...] La poesía está ligada al canto» (MICÓ, 2020: 26-27).

La creació —la vida— entesa com una corda fluixa de la qual, tard o d'hora, tots acabem caient.

La vida, la caiguda, el poema. L'intent de cercar l'equilibri. I de trobar sentit al salt. I amb el salt, a la vida a través de l'escriptura poètica.

En una entrevista del 30 de març de 2010,⁴ Gemma Gorga afirmava que no escriu per expressar-se o per comunicar (això, en tot cas, apareix després), sinó per entendre les coses que enca-

3 Micó, José María. «El equilibrio imposible», dins *Poética y poesía*, Fundación Juan March, Madrid, 2020.

4 Entrevista inclosa dins del cicle «Poetarium», de l'Institut Ramon Llull. Vegeu <https://poetarium.llull.cat/poetarium/detall.cfm/ID/26859/CAT/gemma-gorga--entrevista.html> [última consulta: abril 2025].

ra no sap. La poesia, per a ella, és una eina que excava, una llum que la porta a racons que no coneix.

Novament el salt. La recerca del sentit de tot a través del poema.

El José María, eclèctic com la Gemma, fuig com ella de les normes, descreu de les classificacions i, en tot cas, insisteix a reivindicar tant la inutilitat de la poesia *per se* com la imprescindible humilitat de la paraula poètica. En diferents ocasions ha esbossat diverses maneres d'intentar perfilar-la, ha buscat com definir la seva naturalesa complexa, amfíbia. D'entre elles en destaco una que, de tan senzilla, resulta inapel·lable: «la poesía es la manera más adecuada de decir cualquier cosa, y con un poco de suerte vivirá más que nosotros. Por eso yo no me pregunto qué es la poesía, sino que me limito a intentar escribir algunos poemas» (Micó, 2020: 12).

Voldria a més assenyalar una coincidència no gens atzarosa, com és que tots dos són professors (i de literatura espanyola, i de literatura espanyola de l'Edat d'Or, a més a més), són traductors i, per sobre de tot, poetes. Si ens hi fixem, en aquestes tasques l'aspecte creatiu esdevé fonamental, però també ho és el fet que són servidors: de la llengua, de la tradició, del coneixement, de les paraules, de la naturalesa i de la naturalesa humana. I no deixem pas de banda el seu perfil investigador, una vessant que vincula i amara tots els àmbits esmentats. Perquè un bon investigador (com també un bon creador) és aquell que no segueix els camins fressats, sinó que aprofundeix, que va al moll de l'os del text literari, propi o aliè. Que l'interroga i que, en ell, s'interroga a si mateix. Que explora, i s'explora. Que s'obre al que no coneix, al misteri. Gorga, i Micó, segueixen Alejandra Pizarnik (en la idea, no en el gest) quan la poeta argentina afirmava: «No quiero ir nada más que hasta el fondo».

I precisament perquè són servidors, i ho saben, la seva actitud davant la poesia, l'art i la vida és la de l'aprenent. Amb la humilitat de qui cada dia neix en tot i en cada cosa, i se sorprèn de la màgia de l'existència. I aquesta màgia, la màgia modesta de

les paraules comunes, l'encís dels fets més quotidians, és el que volen traslladar als seus versos. I així els seus lectors, en llegir-los, aprendran a mirar-se la realitat amb ulls cada dia més nous, més desperts. Perquè la poesia no és feta només de les paraules dels déus, sinó de les que ens hem donat entre tots. Dels cants col·lectius, gràcies als quals la paraula dels déus torna als homes.

Per a Micó, el sentit i la utilitat de la creació poètica és la seva arrel humana:

Si tuviese que definir mi poética con una sola frase, escogería esta: duración de la intensidad. Sigo creyendo que el arte imita y, cuando puede, suplanta a la realidad; que la literatura lo logra con palabras; que las palabras deben persuadir y maravillar para provocar la necesaria *catarsis* del lector o espectador; que la poesía está ligada al canto y que traspasa con provecho las fronteras de otras artes como la música o la pintura; que la utilidad del arte, si alguna tiene, no es práctica sino moral y por tanto humana (2020: 27).

La poesia és superior a qualsevol altre gènere, per a Micó, perquè en la seva gratuïta inutilitat radica la seva vocació d'eternitat. Per tant, els versos «conviene componerlos de manera que no resulte fácil olvidarlos. La poesía no busca lectores, sino relectores, porque su única conquista posible es la memoria» (2020: 27).

La memòria dona sentit i s'arrela, igualment, en la poètica de Gemma Gorga. S'amara en les seves paraules, que creen noves realitats a partir de les imatges que conformen els records. Memòria personal però també col·lectiva, perquè la poesia aconsegueix el miracle de convertir-les en la veu de tots, i al poeta —la poeta— en bard. Com, si no, podem llegir les composicions de *Mur* (2015), on Gorga afirma: «Com la tristesa dels ulls | també els gestos s'hereten». A *Mur* descobrim poemes prodigiosament dolorosos recorrent la pell de la memòria pròpia i familiar, com «Sopant a soles», on els darrers versos conclouen així: «No volia compartir aquest vespre amb ningú, | però cada racó de solitud | estava habitat d'abans».

Fins al volum que el lector té a les mans, Gemma Gorga no havia escrit encara un text de reflexió poètica extens. El seu pensament poètic calia anar-lo espigolant en les respostes a les entrevistes que li havien anat fent. O, també, en textos en prosa mesuradament, mestissament, metapoètics. Un d'aquests exemples el tindriem a *Diafragma* (2010), on els seus poemes es van publicar acompanyats de les fotografies de Joan Ramell, que els completaven, els il·luminaven amb una aura nova. Al final d'aquesta obra s'hi van afegir, en forma d'annex, els missatges que s'havien intercanviat poeta i fotògraf durant el procés de creació del llibre. En un d'aquells correus, la Gemma manifestava:

Es pot *perdre* el temps. Puc estar-me hores perseguint una paraula sense sentir remordiments [...]. No crec en estats poètics, sinó en poemes⁵ [...]. En tot cas, reconec que són estats més alertes, més atents a tot: veure fulles i animals em fa sentir més viva [...], sembla com si escriure fos l'ofici més normal del món.

[...] Aquí, immersa en aquest ritme lent, m'adono que vivim i escrivim massa ràpid.⁶

La poesia de Gemma Gorga i de José María Micó ha estat, sempre, un elogi de la lentitud, una manera de ser i d'estar en el món contemplativa, reflexiva. Una poesia lenta. A l'espera. No en va el primer llibre de poemes del José María es titulava precisament així: *La espera* (1992). En estreta relació amb aquest fet, tots i cadascun dels poemaris de la Gemma podien haver adoptat també aquest títol, *L'espera*. Una espera silenciosa i visionària, pendent de la llum que lliga el poeta amb les paraules, i que li dona raó de ser, com expressa Gorga al poema «Fulgor», de *Viatge al centre*:

5 Recordem que José María Micó afirmava: «yo no me pregunto qué es la poesía, sino que me limito a intentar escribir algunos poemas».

6 GORGA, Gemma; RAMELL, Joan. *Diafragma*, Girona, Curbet, 2010, p. III.

Com més escric
més invisible em torno.

M'esborro
amb meravellosa
intensitat.

Aquest temps suspès és el no-temps, un temps detingut en què el poeta és capaç de veure-hi més, més profund i més enllà; un compàs d'espera on tot és possible, com ens recorda Micó al poema «Ser y estar», inclòs a *La sangre de los fósiles* (2005): «Sé que volveré a casa | cuando deje de ser y estar a un tiempo».

Gorga i Micó conflueixen en aquest punt, conformant amb paraules la cadència de la calma, el so compassat del temps que revela la plenitud. Els exemples són innombrables, d'una banda i de l'altra. Així, a «Vuelta de correo», inclòs dins el poemari *Camino de ronda* (1998), de José María Micó, llegim:

Y un cansancio de siglos me conduce
de vuelta a mi balcón.
Todo está quieto.
Aquí ningún fervor es esperanza.
Aquí nada interrumpe mi abandono.
Aquí las voces de los hijos penden
del aire inmóvil que vertió un anciano.
Cuando anochece y el calor escampa,
en un día fugaz de cualquier tiempo,
quiero que aceptes la verdad sin pena:
toda estancia es un tránsito, y conviene
pedir al cuerpo el ejercicio justo
para no enflaquecer, porque llevamos
ya demasiados años a la espalda
y ni siquiera este lugar es nuestro.

Per acompanyar-lo, i completar-lo, la composició «Poblesec» de Gemma Gorga, inclosa dins *Mur* (2015):

No era l'àvia,
qui perdia la memòria,
era la memòria qui progressivament
perdia l'àvia,
qui l'anava insignificant, encongint
sota la lent còncava del fred,
i ella tan quieta i plana
rere els porticons del balcó,
cinquanta metres quadrats
per a un insecte de tendresa,
ales malmeses, si encara ales,
esperant que algú li obrís aviat
la finestra
o el poema.

Els del José María i els de la Gemma són poemes sense pres-
ses, que conviden a paladejar les paraules, la música dels sons, les
imatges i les el·lipses. Micó afirma que les millors teories són
aquelles que procuren entendre abans que resoldre, les que pre-
fereixen produir excepcions abans que confirmar regles (2020:
8). En la mateixa línia, Gorga defensa que «només els mals ac-
tors segueixen el guió al peu de la lletra» (2010: 113). Perquè
només els genis tenen el dret, i el deure, de saltar-se les normes,
i avançar.

I si un deure té el bon crític és intentar fer-se tan fonedís, tan
transparent com sigui possible perquè els creadors brillin, per-
què el protagonisme ha de ser seu i només seu. És just, doncs,
acabar aquest «Llindar» (que de les veus dels dos poetes en vol
treure, com en el famós poema de Rilke, una de sola)⁷ no pas
amb les meves paraules, sinó amb les seves. Amb dues citacions
molt breus que ens mostren un camí comú en l'obra de tots dos:

7 «Però tot el que ens toca a tu i a mi | ens pren alhora com un cop d'ar-
quet | que treu de dues cordes *una* veu». Versos extrets del poema «Cançó
d'amor», dins RILKE, Rainer Maria, *Cinquanta poemes de «Neue Gedichte»*,
trad. de Feliu Formosa i Joan Margarit, Quaderns Crema, Barcelona, 2011.

el de la llum. Una llum que penetra, lentament, en la realitat de les paraules, l'única realitat.

José María Micó es pregunta als versos que inicien el poema «Caleidoscopio» (inclòs dins el volum de títol homònim, publicat el 2013): «¿Qué hay detrás de la luz? | Más luz, más pura». Gemma Gorga podria contestar-li amb els versos que tanquen el poema 23, del *Llibre dels minuts* (2006):

Aixeco la persiana perquè pugui entrar la llum.
Enretiro la cortina perquè pugui entrar la llum.
Tanco els ulls perquè pugui entrar la llum.

NOEMÍ MONTETES-MAIRAL Y LABURTA